

KÁNTOR PÉTER

„Hallottam,
amit mond és
nem felejtettem el”



Valahol itt címmel jelent meg Kántor Péter (1949) József Attila-díjas költő új kötete a Magvető Kiadónál. Ott van benne, ami egy nagy kortárs magyar költőt – és minden világosan látó magyar állampolgárt – nyomaszt, s ott, ami egyre szörnyűbb minden napjainkat ellensúlyozni képes, például az emlékek vagy a művészet. Érvényes rá, amit Radnóti Sándor mondott az előzőre, a *Köztünk maradjonra* a revizoronline-on: „Teljes, szép könyv.”

■ *A cím hiányos mondat, amit nekünk, olvasóknak kell kiegészítenünk, esetleg egy kérdéssel, amire ez a válasz. Te hogyan egészítéd ki?*

– Sokáig nem tudtam, mi lesz ennek a kötetnek a címe. A ciklusok már többé-kevésbé összeálltak, de a cím még mindig nem volt meg. Több hónapig tartott a válogatás. Aztán egyszer épp az *Elmentem érte* című verssel babráltam, és ahogy olvastam az utolsó sorát: „valahol itt hever a porban”, hirtelen villámként csapott belém, hogy ez a *Valahol itt*, ez lesz a cím, nem is lehet más! Nem annyira konkrét, hogy megnevezze pontosan a helyet, de azért a felől nem hagy kétséget, hogy ez a *valahol* itt van, itt keresendő. Hogy mi történt, mi történik valahol itt, arról a cím nem mond semmit. Elsősorban a helyre koncentrálok, de szándékosan nem ad meg pontos koordinátákat. Van egy másik versem a kötetben, a *Harlekin lépeget*, ami egy Cézanne-képhez kötődik: „Itt a Földön, vagy ott a Holdban, / Harlekin azt se tudja, hol van. / Fejében felhők, kék egék / kergetik egymást. Lépeget. /...” Harlekin valóban úgy érzi, érezheti olykor, hogy nem is a Földön, hanem a Holdon jár, de mi tudjuk, hogy az a Hold is ez a Föld. Mert itt zajlik minden, amihez közünk van, ami ránk vonatkozik; itt történik, ami történik – velünk és általunk. Valahol itt éljük meg a nagy kalandot: az életünket; itt kell kitalálnunk magunkat, hogy kik vagyunk, és mit akarunk, itt keresünk társakat is, tennivalókat is, és persze helyet, konkrét helyet is itt választunk. A versek utak, útkeresések, mindezekről való híradások, és útjelző táblák is – végül is minden olvasó maga határozza meg magának, hol található pontosan ez a *valahol itt*.

■ *A verseidben, ebben a kötetben is, a Föld egy szegleteként ott a közvetlen környék is, ahol élsz, ahol most is vagyunk az Európa kávéházban ülve: ott a Falk Miksa utca, a Visegrádi utca, a Vogue terasza, a Kossuth tér.*

– Emlékszem, milyen varázslatos volt a Dosztojevszij-regényekben a Nyevszkij proszpektről olvasni, és később is mindig nagy hatással voltak rám utcák, terek, folyók, hegyek nevei. Kolocsva falu a Kolocsva patak és a Talabor összefolyásánál fekszik. A neveknek van valamiféle bájerejük, én legalábbis úgy érzem. Tolnai Ottó egy könyvének a címe *Virág utca 3*. Szeretem ezt a címet. Szívesen nevezek meg én is utcákat, tereket, folyókat, de előfordul olyan is, amikor egy-egy név speciális jelentéstartalommal is bír. Az egyik versem címe: *Miközben baktat át a Kossuth téren*. A Kossuth tér nyilván szimbolikus tér is: mégiscsak az ország főtere. Lehet átbaktatni a Hunyadi téren is, de az más baktatás, az egy egészen más vers lenne.

■ *Itt is nőttél fel.*

– A Balassi Bálint utcában laktunk, de én a Vajda Péter utcai általános iskolába jártam, családi okok miatt. Vagyis az V. kerületben volt a házunk, és a VIII. kerületben az iskola, ahol nyolc évet töltöttem. Azóta viszonylag sok helyen megfordultam a világban: Európában, Amerikában, sőt még Afrikában is, de mindenütt csak futólag. Budapesti vagyok, és azon belül is Duna-parti ember.

■ *Gondolom, a Balassi Bálint utcai lakásban történt, amit versben is, tárcában is megírtál – az utóbbi az Egy kötéláncos feljegyzéseiből című kötettedben olvasható –, hogy a nagymamád, aki eredetiben olvasta Goethét, La Fontaine-t és Thackeray-t, valamikor az ötvenes években az erkélyről nézte az esőt, „ahogy zuhog, egyre csak zuhog” és hirtelen azt mondta: „Hogy itt mi megy!”*

– A legmélyebb megvetés hangján... Igen, ez így volt; ott álltam a nagymama mellett, láttam, ahogy hunyorog, hallottam, amit mond. És nem felejttem el.



D. Magyari Imre



■ *Ott vannak a verseidben a Duna-parti lépcsők is. Egy korábbi versedben egyenesen „folyami költő”-nek nevezed magad.*

– Mindig közel laktam a folyóhoz, a mostani lakásomnak az ablakai is a Dunára néznek.

A szüleim a háború előtt nagy evezősök voltak, kétéves korom óta engem is cipeltek magukkal. Volt egy csónakunk, egy kétpárevezős kielboat. Emlékszem, amikor apám meg akart tanítani evezni, előre készült rá, komoly csalódást okoztam neki: beültem mögé, és elkezdtem evezni, mint egy régi evezős. Annyit ültem már csónakban, láttam, hogy megy ez, látták a csontjaim, az izmaid, az inaim. Mikor a japánok azt mondják, fejben kell elsajátítani először valamit, például egy kardművészetet, vagy festői stílust, tudom, miről van szó. Hétéves koromtól tökéletesen eveztem. Hozzátartozott az életemhez a Szigetkerülés, az Első kút, a Második kút, Horány, Surány. De nemcsak a gyerek- és ifjúkoromat jelenti számomra a Duna – rengeteg más dolgot is. Mindenekelőtt minden olyasmit, ami az idővel kapcsolatos. Szinte megtestesíti az időt. Változatlanak tűnik, miközben minden pillanatban más. Otthon lenni – számomra ezt is jelenti a Duna partján lenni.

■ *Távolabbi helyek nevei is feltűnnek persze, a drezdai Gohliser Straße vagy a lublini Majdanek, ahol egy hétfő délelőtt jártál, s ahol a második világháború idején koncentrációs tábor volt. Tudom, nem lehet röviden válaszolni rá, de megkérdezem: fel lehet fogni szerinted valaha is ésszel, ami ezekhez a táborokhoz vezetett, ami ezekben történt?*

– A Gohliser Straße nem történelmi utca – csak egy utca Drezdában. De Drezdának is megvan a maga története, tudjuk. A szövetségesek földig rombolták a háború vége felé – rémes pusztítás volt. Majdanek – az egész más: ott egy koncentrációs tábor volt. Több százezer zsidót gyilkoltak ott meg, kemencében, gépfegyverekkel, pusztá kézzel. Voltak az áldozatok közt ukrán és orosz hadifoglyok is, lengyel ellenállók is, de a túlnyomó részük zsidó volt – nekik épült a tábor.

Hogy fel lehet-e fogni ésszel, ami ide vezetett, és ami aztán itt, és nemcsak itt történt? Ezek tények – nem szabad se letagadni, se elfeledkezni erről soha. Az emberek olyan lények, akik képesek gyilkolni. Akár nagyüzemi módon is. Igen, ez is egy emberi tulajdonság. Nem mindenkire jellemző, de nem is csak egészen kivételes, elfajzott egyedekre. Azért mégis azt hiszem, hogy a gyilkolás gépezetében részt vevők, és az azt tömegesen elviselő civilek csak úgy tudták mindezt megmagyarázni a maguk számára, hogy az áldozatokat nem tekintették magukhoz hasonló embereknek. Az áldozatokat a gyilkosok szörnyetegeknek látták – mert úgy akarták látni őket! –, és a szörnyetegekre, úgy gondolták, nem vonatkoznak az emberi szabályok. Elfeledkeztek – hagyták magukat elfeledkezni! – a legfontosabb emberi szabályról, arról, hogy minden ember egyenlő.

■ *A Duna kapcsán eszünkbe juthat József Attila. Egyetértesz azzal a tételével, ami szerint „Nem szükséges, hogy én írjak verset, de úgy látszik, szükséges, hogy vers írassék, különben meggörbülne a világ gyémánttengelye”?*

– Ez a megfogalmazás nekem ma már túl szépen hangzik. A „világ gyémánttengelye”. De a lényegét illetően talán mégis igaza volt József Attilának. Az életben eleve benne van a költészet – akár fő helyen, akár csak valami eldugott kis zugban; valahol – bárhol. És a költészet egyik formája a vers. Ma a vers – az olvasói érdeklődés mértékét véve alapul – nem látszik éppen nélkülözhetetlennek, de a látszat olykor csal. Abban biztos vagyok, hogy mindig van valahol valaki, akinek számára „szükséges, hogy vers írassék”.

■ *Úgy írsz, mint rég? Papírra tollal vagy ceruzával, netán rögtön a gépbe? Hordasz magaddal jegyzetfüzetet? És soká alakul egy vers?*

– Úgy írok, mint rég. Mint ahogy egy kötéláncos táncos. Mellékesen: papírra tollal, néha rögtön a gépbe. És persze mindig van nálam toll, papír. Ami pedig azt illeti, hogy mennyi ideig alakul egy vers – hát az nagyon változó. Van, amikor nagyon gyorsan meglesz, és van, hogy sokáig kell kínlódnival vele. Még olyan is előfordul, hogy valami évekig vár, aztán egyszer csak előbukkan a feledésből, és percek alatt összeáll.

De hogy mikor kezdődik el igazán egy vers (fejben), azt sokszor az se tudja, aki írja.

■ *Az újabb kötetekben meghatározó az emlékezés. Ugyanazt az emléket olykor többször is felidézed, különböző fénytörésben. Mennyire visel meg az idő múlása, az hogy elmúlik a fiatalság, öregszünk, hogy emberek, akiket szeretünk, eltűnnek mellőlünk?*

– Az emlékezés nem kevésbé fontos, mint a jövőbe nézés. Akinek nincs emlékezete, az csonka, nem teljes ember. Egy gyerek is emlékezik. Egy felnőtt persze másképp – máshonnan nézve.

Szerencsére az emberek többsége nem egyik napról a másikra lesz felnőtt – bár néha igen –, és a felnőttkornak is különböző szakaszai vannak. Fokozatosan szembesülünk az idő múlásával. De a búcsú az ifjúságtól, az fáj, kár is tagadni! Van erről egy versem, a címe: *Dal az ifjúságról*. 2009-ben írtam, benne van a *Megtanulni élni* című gyűjteményes kötetemben is (a végén!), és az előző verseskötetemben, a *Köztünk maradjon*ban is. „Felnőttem már, szaporodik fogamban / az idegen anyag”, írta József Attila. Hát én is felnőttem már.

■ *Felnőttnek érzed magad?*

– Igen, ma már igen... Nem egyforma gyorsasággal leszünk felnőttek, és nem is minden tekintetben egyformán. Sok szempontból már réges-rég felnőtt vagyok, de amióta elvesztettem a szüleimet, másféle felnőtt lettem. És mégis, még mindig nem mondhatom, hogy ne lennének olyan helyei, zugai az életemnek, a személyiségemnek, amikben ne lenne ott a gyerek. Aki, történjen bármi, mindig is ott marad – végigkísér az életemen.

■ *Hogyan dolgozod fel a veszteségeket, amik értek?*

– Muszáj feldolgozni őket. Ez nem jelenti azt, hogy az ember végleg túllép rajtuk: volt-nincs, többé nem érdekes. Minden, ami valaha igazán fontos volt, az többségében ma is fontos. A nagy örömeik és a nagy bánatok nem vesznek el, alakítják az életünket. De nem igaz, hogy idővel ne teremődne valami távolság köztük és köztünk. Ebben a legújabb kötetemben mintha nagyobb távolságot tartanék sok mindentől, saját magamtól is. Fiatalon az ember még nem tud különbséget tenni maga és maga között. Aztán nagyon hamar megjelenik az önreflexió, ami szükséges az íráshoz. Később egy kicsit változik a múlthoz való viszony is. Mindig egy kicsit – fokról fokra. De a versek sokkal többet tudnak erről mondani.

■ *Két olyan vers is van, ami egy vagy két, a szüleidet ábrázoló fénykép indított el, az Egy fiatal párra és az Ezen a régi fényképen 1939-ben.*

– Az utóbbiban szó szerint ott van, hogy „gyanakvón, már-már ridegen” nézem őket... Egyszerűen: távolságtartással. De nemcsak azért írtam ezt a verset, mert megdöbbenett, hogy mennyivel fiatalabbak a képen, mint most én, szinte kölykök még, hanem az ő idejük és a mi időnk összehasonlítása miatt is. Ez volt a fő ok. Az 1939-es év, amiben összeházasodtak, és a mostani idők összehasonlítása. 1939-ben, a háború küszöbén a normális emberek próbálták menteni az életüket,



és a szüleim mégis akkor álmოდztak családról, gyerekekről, boldogságról. Ehhez biztos szükség volt a logikus gondolkodást maga alá gyűrő képzelet hatalmas erejére. Ha körülnézek, úgy érzem, most is szükség van a képzelet erejére, hogy fel tudjunk idézni magunk előtt egy normális országot, ami talán sohase létezett, de ami egyszer még létrejöhet; egy országot, ahol nem üznek nap mint nap csúfot a demokráciából.

■ *Mennyire aggaszt, amit az előző kötetekben úgy fogalmaztál meg, hogy „valami rossz közeleg”, „barbárok grasszálnak és egy barbárvilágról dalolnak”?*

– Nemcsak aggaszt, fáj! Már a *Köztünk maradjon* című kötetben is voltak úgynevezett közéleti verseim, főleg olyanok, amelyekben nem válik el élesen a magánélettől. Mint ahogy az életben sem választhatók mindig élesen szét ezek a dolgok.

■ *A Köztünk maradjon egyik versének címe: In memoriam Tatárszentgyörgy, 2009.*

– Tatárszentgyörgyhöz rettenetes eseménysor kapcsolódik; az ember azt hitte, le kell szakadjon az ég, de az, mint tudjuk, nem szokott leszakadni. Mégis, legalább valamiképp szóvá tenni, ami történt, a botrányt – ezt belső kötelességemnek érzem. Hogy bele tudjak nézni reggelente a tükörbe.

■ *Néhány vers egy-egy önfeledt pillanatot, szituációt rögzít: Csak jó, hogy él, Horgászni mentem, Táncoló kislány. Mennyire vagy képes önfeledt pillanatokra?*

– Bocsánat, de a *Csak jó, hogy él* nem egy önfeledt pillanat megverselése. A legkevesbé sem! Azt tessék újraolvasni!

Annyira önfeledt, mint egy táncoló öt éves kislány, már nem lehetek, ezt tudomásul kell venni. De ettől függetlenül természetesen vannak önfeledt pillanataim. Kinek nincsenek? El se tudok képzelni egy olyan életet, amiben nincs helye önfeledtségnek. Az szörnyű lehet! Valami sci-fiben talán létezhet ilyesmi, de a való életben nem.

■ *A képzőművészet láthatóan régóta foglalkoztat, már Kavics című első, 1976-os kötetben ott A paradicsomkertecské, aminek alcíme: Felsőrajnai Mester képe a XV. századból, a másodikban címbe emelve Gulácsy, Watteau, a Piktör-bál. Esetleg te magad is próbálkoztál?*

– Mindig szerettem rajzolni és festeni, igen. Egy ideig jártam is rajziskolába. A festés különösen vonzott, festettem is egy ideig, de nem az írás helyett, mellette. Ám mindez nem biztos, hogy magyarázat azokra a versekre, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak bizonyos képekhez. Ez egy elég bonyolult kapcsolat, nem kifejezhető egy interjúban. Megkísértem a Széchenyi Akadémián tartott székfoglalomban megfogalmazni, hogy ez hogy működik nálam, ott is csak megközelítőleg sikerült. Bizonyos képek nekem szavakat adnak. Ahhoz persze, hogy ez megtörténhessen, át kell magamban gyúrnom – hol jobban, hol kevésbé – a festőket. Nem a képeket, a festőket. Például ha Vermeer piros kalapos lányáról írok (amit nagy valószínűséggel nem is ő festett), és ő (*A piros kalapos lány*) beszél a versben, bármit mond is, nem mondhat olyat, amit előzőleg ne én hitelesítettem volna. Vermeer is hitelesítette a képeit, természetesen, de ő a maga módján; az az ő története. Általában (mindig) ismerem a képek hátterét, a festők élettörténetét, de ez csak ritkán szivárog be a versbe, mert nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy akarok valamit mondani, és ehhez nekem bizonyos képek szállítják a szavakat. Ha kicsit átgyúrom a festőket, akkor megszólalnak a képek, és az én nevemben fognak beszélni, és olyasmiről, ami bennem rég megvolt, csak eddig hiányzott hozzá a festmény, vagy akár, horribile dictu, egy fotó.



■ *Immár három versed is van Megtanulni élni címmel, tíz-tíz év különbséggel írtad őket, az elsőt 1990-ben. Megtanultál?*

– Kezdetről fogva nem azzal a feltételezéssel éltek a versek, hogy meg lehet tanulni élni. Lehet élni tanulni – én még most is tanulok. Amíg az ember él, addig tanulhat élni. Az első *Megtanulni élni* című verset a rendszerváltáskor írtam. Fogalmam sem volt arról, hogy tíz év múlva követi a második, és újabb tíz év múlva a harmadik. 1989-ben akkora változás történt az életünkben, hogy úgy éreztük, most vagy soha, elkezdhetünk megtanulni élni. De már akkor is világos volt, hogy ez nem azt jelenti, hogy elvégzünk egy iskolát, és okleveles élők leszünk. Oklevél nélkül élünk, és ki kisebb, ki nagyobb gikszerekkel éli a maga életét. Csak hát volt egy nagy kapunyitás, amikor úgy éreztük, kezdhajjuk másképp csinálni a közös dolgainkat. Hit is van abban a versben, meg irónia is; reménység is, szkepszis is. A második versben már hangsúlyosabb a szkepszis, a harmadikban pedig, ami 2010-ben íródott, semmi okot nem láttam a lelkesedésre. A hazai viszonyokból indultam ki – honnan máshonnan? Úgy fejeződik be, hogy „Az ember keljfeljancsi: elesik – feláll, / és megy előre a szegény ürge. / Megyek, amíg meg nem tanulok élni, / amíg fel nem lőnek a világűrbe.” Komorultak a versek, de nem az életkorom változása, hanem a külső körülmények miatt. '89-ben minden elővigyázatosságom, óvatosságom és iróniám ellenére sem élhettem remények nélkül. A változások felkínáltak egy lehetőséget, hogy az arcunk jobbik felét mutassuk meg. A mostani kötetemben az *Ahogy zuhog* című vers szól az utóbbi tíz évről: „...egy percre azt hittük, megérkeztünk, / messzi földről, hosszú vándorlás után, / pedig csak mint a migránsok a Keleti pályaudvarra / ezen a forró nyáron, szomjasan, idegenül.”

■ *Nem éppen vidám. Van benned bizakodás a közeljövőt tekintve?*

– Ha csak azt látjuk, ami van, okkal uralkodik el rajtunk a szomorúság. Igyekszem „csalás nélkül” nézni szét. De akarni is kell! És használni kell a képzeletet is! A világ olyan, amilyen. Ám nem egészen mindegy, hogy milyenek a világra vonatkozó álmunk. Jól kell tudni álmodni is! ■ ■ ■

■ **Kántor Péter** (1949, Budapest): a Radnóti Miklós Gyakorlógimnáziumban érettségizett, az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát angol-orosz szakon, később magyar nyelv és irodalomból. Különböző gimnáziumokban tanított kisegítő tanárként, külső lektorálásokat végzett az Európa Könyvkiadó számára. A 80-as években irodalmi szerkesztőként dolgozott a Kortárs folyóiratnál, a 90-es években néhány évig gondozta az *Élet és Irodalom* versrovátát. Az 1970-es évek óta publikál verseket. Angolból és oroszról fordít verset és prózát. 1990–91-ben Fulbright-ösztöndíjas volt New Yorkban. Tizenhét verseskötete jelent meg.

■ **D. Magyar Imre** (1955, Budapest): tanár, újságíró, irodalmár. Hét könyve jelent meg, a legújabb: *Bécs* (Corvina, 2017). Készülőben: *Hatvan plusz* (Kalligram), *A magyarországi cigány irodalom története* (a témából PhD-fokozatot szerzett).

